

De Minister van Buitenlandse Zaken
De heer drs F.C.G.M. Timmermans
Postbus 20061
2500 EB Den Haag

16 mei 2013
Kenmerk: int-2013.06663/2

Betreft: advies culturele vertegenwoordiging in Frankrijk

Geachte heer Timmermans,

U heeft de Raad voor Cultuur gevraagd te adviseren over de toekomstige opzet van de bilaterale culturele relatie met Frankrijk. De aanleiding voor uw adviesverzoek is de beëindiging van de subsidie aan de *Fondation Institut Néerlandais*.¹ Vanaf dat moment zullen de bilaterale culturele relaties worden behartigd door de culturele afdeling van de Nederlandse ambassade, net als in bijvoorbeeld New York of Berlijn.

In uw adviesverzoek (zie bijlage 2) geeft u aan het op prijs te stellen als de raad ingaat op de vraag waar de prioriteiten in de culturele relatie met Frankrijk zouden moeten liggen, hoe beperkte middelen het meest effectief ingezet kunnen worden en op welke wijze vernieuwing en experiment een plek kunnen krijgen. U geeft aan dat Frankrijk een prioriteit is en blijft in de bilaterale culturele relaties.

De raad gaat hieronder, na een korte uitleg over zijn werkwijze, in paragraaf 3 in op de uitgangssituatie van de bilaterale culturele relatie met Frankrijk. In paragraaf 4 geeft hij aan welke uitgangspunten hij als basis voor zijn advisering kiest. Hij leidt daaruit zijn aanbevelingen over de invulling van de Nederlands-Franse culturele relatie af in paragraaf 5, 6 en 7.

¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken en Fondation Custodia. *Nieuwsbericht: nieuwe opzet culturele activiteiten in Frankrijk*. Den Haag: 8 februari 2013.

In de slotparagraaf gaat de raad in op enkele bredere implicaties van dit advies over de culturele relatie tussen Nederland en Frankrijk.

2. Werkwijze en verantwoording

De raad heeft een commissie onder voorzitterschap van de heer Han Bakker gevraagd om dit advies voor te bereiden. De samenstelling van de commissie is opgenomen in bijlage 1. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het advies ligt bij de raad zelf.

De commissie heeft bij zijn werkzaamheden met vele mensen uit het culturele veld gesproken. Het Dutch Centre for International Cultural Cooperation (DCICC) heeft op verzoek van de commissie een *quick scan* uitgevoerd naar Nederlandse culturele activiteiten in Frankrijk.²

De raad is de commissie erkentelijk voor zijn werkzaamheden en dankt de gesprekpartners voor hun inbreng en tijd.

3. Uitgangssituatie

Internationaal cultuurbeleid

Op 24 april 2012 hebben de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken en staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, naar aanleiding van Kamervragen hierover, hun visie op het internationaal cultuurbeleid in een brief aan de Tweede Kamer uiteengezet³. Zij geven daarin aan te kiezen voor “een scherpere focus en structurele samenwerking met lokale partners, met de buitenlandse vraag als vertrekpunt”. In de brief worden de volgende doelen voor het internationaal cultuurbeleid geformuleerd:

1. “een internationaal niveau van Nederlandse topstellingen, door gerichte keuzes binnen de culturele basisinfrastructuur;
2. bijdragen aan een vooraanstaande internationale marktpositie van Nederlandse kunstenaars en instellingen;
3. bijdragen aan de versterking van het Nederlands economische beleid, door verbanden tussen cultuur, handel en economie te benadrukken;
4. culturele diplomatie: kunst en cultuur benutten voor buitenlandse betrekkingen.”

² Dutch Centre for International Cultural Cooperation (uitgevoerd door Y. Gieles met medewerking van R. Heijmen). *Quick scan Frankrijk: een overzicht van Nederlandse culturele activiteiten op basis van 'Buitengaats'*. Amsterdam: 7 februari 2013.

³ Brief aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal 'Visie internationaal cultuurbeleid', 24 april 2012, ICE-052/2012.

Het kabinet geeft verder aan dat de diplomatieke vertegenwoordigingen en culturele instituten in het buitenland “een belangrijke rol spelen in het bij elkaar brengen van het Nederlandse culturele aanbod en de buitenlandse vraag. Ook leggen zij actief verbindingen met het bedrijfsleven en het buitenlandse beleid”. De diplomatieke vertegenwoordigingen in zogenoemde ‘focuslanden’ hebben de opdracht zich te concentreren op het topsegment en op kansrijke sectoren.

Nederlands cultuurbeleid gericht op Frankrijk

Frankrijk is een belangrijke Europese partner voor Nederland: het is een prominent lid van de Europese gemeenschap, een grote handelspartner en een verbindende schakel met Zuid-Europa, Afrika en de Arabische wereld. Kunst en cultuur spelen een prominente rol in Frankrijk. Het imago dat een land heeft, is in Franse ogen sterk gelieerd aan de kwaliteit en uitstraling van zijn cultuur. Samenwerking met Frankrijk, ook op politiek en economisch terrein, is dan ook gebaat bij goede culturele betrekkingen. Frankrijk is een land met een hoge kwaliteit en internationale uitstraling op het gebied van kunsten, erfgoed en media. Als Nederlandse kunstenaars en culturele instellingen zich willen verhouden tot de internationale top, dan is de aanwezigheid op Franse podia van belang. Bovendien heeft Frankrijk in potentie een grote afzetmarkt voor Nederlandse kunst en cultuur.

Historisch gezien bestaan er lange en intensieve culturele banden tussen beide landen, die in 1985 in een memorabele tentoonstelling in De Nieuwe Kerk in Amsterdam werden weergegeven. Vanaf de zeventiende eeuw vonden Franse protestanten, de Hugenoten, een toevluchtsoord in Nederland; de Franse filosoof René Descartes woonde lange tijd in Nederland; Verlaine bezocht Amsterdam en inspireerde zijn Nederlandse collega's; Franse en Nederlandse libertaire denkers vonden elkaar rond 1900 — om maar enkele aspecten te noemen van de historische banden tussen de twee landen. Andersom woonden en wonen er nog steeds veel Nederlandse kunstenaars in Parijs. Schilders als Karel Appel en Corneille; Pat Andrea, die tot een paar jaar geleden de eerste Nederlander hoogleraar was aan de Académie des Beaux Arts. Maar ook schrijvers als Adriaan van Dis en fotografen als Ed van der Elsen en Johan van der Keuken.

Er is dus sprake van een intensieve culturele uitwisseling tussen Nederland en Frankrijk. Uit de *quick scan* van het DCICC blijkt dat Frankrijk in de afgelopen jaren onafgebroken in de top tien staat van landen met Nederlandse culturele activiteiten, hoewel het aantal registraties in sommige landen sneller toeneemt dan in Frankrijk.

De *quick scan* laat ook zien dat de culturele disciplines bij deze activiteiten zijn vertegenwoordigd in een verhouding die overeenkomt met het algemene beeld van de Nederlandse cultuurexport naar de grotere landen. Muziek heeft daarin het grootste aandeel, gevolgd door theater, beeldende kunst en film. Het Nederlandse cultuurbeleid – gericht op Frankrijk – is tot op heden uitgevoerd door de Nederlandse ambassade en de *Fondation Institut Néerlandais*.

Fondation Institut Néerlandais

In Parijs zijn momenteel 46 buitenlandse culturele instituten gevestigd. Dat zijn deels in ambassades gevestigde culturele afdelingen en deels op zichzelf staande instellingen. De *Fondation Institut Néerlandais* (IN) is gevestigd aan de Rue de Lille en geniet als een van deze buitenlandse culturele instituten een goede reputatie. Sinds de jaren vijftig heeft het IN een uitgebreid netwerk opgebouwd, onder andere bij grote kunstinstellingen. Het IN is een bekende speler in Parijs bij professionals, media en specifieke publieksgroepen.

Het gebouw aan de Rue de Lille was tot nu toe in gebruik voor presentaties op het gebied van beeldende kunst, fotografie, mode en design; voor muziek, literatuur en debatten. Modeontwerpers Viktor & Rolf hebben er hun eerste schreden op het internationale podium gezet, evenals de nu in Frankrijk populaire couturière Iris van Herpen. Ontwerpbureau Thonik werd mede na een presentatie aan de Rue de Lille in de collectie van het Centre Pompidou opgenomen. Tijdens de jaarlijkse manifestatie Paris Photo werd aansluiting gezocht bij tentoonstellingen met werk van Nederlandse fotografen en het programma *Le Vent du Nord* toonde er eindpresentaties van Nederlandse kunstacademies. De locatie heeft een rol gespeeld bij de introductie van Nederlandse schrijvers bij Franse uitgevers, wat van belang is aangezien Nederlandse fictie in Frankrijk geen vanzelfsprekende keuze is. Sinds de oprichting van het IN zijn aan de Rue de Lille tentoonstellingen georganiseerd in samenwerking met de Fondation Custodia, die de internationaal vermaarde collectie van Frits Lugt beheert, en met Nederlandse musea. Door de samenwerking met Custodia trekt deze locatie Franse belangstelling en speelt het in op de associatie die Nederland bij Franse cultuurliefhebbers oproept: de grote Nederlandse schildertraditie.

4. Uitgangspunten advies

De raad neemt de algemene doelstellingen van het internationale cultuurbeleid als basis voor zijn advisering over de vormgeving van de bilaterale culturele relatie tussen Nederland en Frankrijk.

Wel merkt hij op dat deze doelen niet allemaal in gelijke mate relevant en hanteerbaar zijn voor de invulling van een internationale culturele vertegenwoordiging. De raad is daarom tot een aantal uitgangspunten gekomen die leidend zijn voor de aanbevelingen die in de paragrafen hierna zijn opgenomen:

1. Bouw aan een herkenbaar cultureel profiel bij de invulling van de culturele relatie in een land, maak daarbij duidelijke keuzes en sluit aan bij de speerpunten van het Nederlandse cultuurbeleid. Liever gericht investeren, dan versnipperde inspanningen die slechts weinig impact hebben.
2. Werk samen met lokale partners. Bij deze partners is immers de kennis van nationale en lokale instituties, gebruiken en contacten aanwezig. Een succesvolle diplomatieke vertegenwoordiging staat of valt bij het netwerk dat in een land wordt opgebouwd en onderhouden.
3. Maak, naast bemiddeling en presentatie, ook communicatie en marketing tot een primaire taak van diplomatieke culturele vertegenwoordigingen.
4. Streef naar flexibiliteit bij de inrichting van de culturele vertegenwoordigingen zodat er bemiddeling op maat kan worden geleverd en kan worden ingespeeld op de lokale omstandigheden in een land.

Het laatstgenoemde uitgangspunt impliceert dat de raad bij zijn aanbevelingen rekening houdt met de Franse context van het internationale cultuurbeleid. Hij vindt de volgende aspecten daarbij van belang:

1. Parijs is het centrum van het Franse culturele leven en een mondiaal centrum van kunst en cultuur. Succes in Parijs kan de weg plaveien voor succes elders in het land (en soms ook ver daarbuiten).
2. Frankrijk heeft een levendige festivalcultuur. Naast Parijs profileren ook andere steden zich met een festival of manifestatie rondom een discipline en kunnen daarmee belangrijke platforms zijn voor de presentatie van Nederlandse kunstenaars.
3. In Frankrijk is het intellectuele debat van groot belang. Kunstenaars, politici, beleidsmakers — in Frankrijk tel je mee als je deelneemt aan het publieke debat.

5. Waarop moet de culturele relatie met Frankrijk zich richten?

Hoewel de raad vindt dat er ruimte moet zijn om in te spelen op actuele thema's, adviseert hij de culturele relatie met Frankrijk voor de lange termijn te richten op een beperkt aantal onderwerpen en grote projecten.

Zo wordt versnippering van capaciteit en middelen voorkomen. Om de prioriteiten voor Frankrijk te bepalen, dringt de raad erop aan dat er op korte termijn een nadere inventarisatie (*mapping*) wordt gemaakt van het Franse culturele veld. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van het werk dat eerder is verricht door de ambassade, het Theater Instituut Nederland en het Muziekcentrum Nederland. Deze inventarisatie moet in kaart brengen op welke terreinen de beste kansen liggen voor samenwerking en presentaties – tegen de achtergrond van de doelen van het internationale cultuurbeleid.

De raad adviseert om deze inventarisatie te laten uitvoeren door de culturele afdeling van de ambassade in samenwerking met partners: de fondsen, het Dutch Centre for International Cooperation, ondersteunende instellingen als het Bureau Promotie Podiumkunsten en hun Franse partners zoals het Institut Français in Amsterdam en Parijs. Betrek het Franse netwerk bij deze inventarisatie en vraag ook kunstenaars zelf om input. De raad beveelt aan om op dit punt de samenwerking met Vlaanderen aan te gaan en wederzijds gebruik te maken van elkaars netwerken en kanalen. Vlaanderen is sterk vertegenwoordigd in Frankrijk op het gebied van de podiumkunsten, de beeldende kunst en op een aantal grote festivals.

Vooruitlopend op de uitkomsten van deze inventarisatie geeft de raad alvast enkele aanbevelingen mee:

- Naast de meer traditionele culturele elite komt ook in Frankrijk een jongere generatie cultuurliefhebbers op die extern gericht en bereid is, haar talen spreekt, actief meedoet in sociale media en open staat voor andere culturen. Verschillende podia in Frankrijk spelen op dit publiek in, zoals bijvoorbeeld het nieuwe en innovatieve kunstcentrum ‘Centquatre’ in het noordoosten van Parijs. Het is dit publiek dat aangesproken kan worden door de hedendaagse kunst en cultuur, met name waar het over meer multidisciplinaire uitingen gaat die momenteel in Nederland gemaakt worden. De raad stelt dan ook voor om meer aandacht en middelen te richten op vernieuwende kunstenaars en talenten – en niet alleen op reeds gevestigde topinstellingen.
- Gezien het belang van publieke debatten in Frankrijk adviseert de raad Nederlandse culturele en wetenschappelijke denkers, meer dan nu het geval is, naar voren te schuiven en daarmee relevante media-aandacht te genereren. In de ogen van Franse intellectuelen is Nederland een gidsland en laboratorium op tal van gebieden, zoals de wetgeving over het homohuwelijk, de regelgeving voor vrijwillige levensbeëindiging, het gedoogbeleid met betrekking tot verkoop en gebruik van soft drugs, maar ook op het gebied van culturele

- disciplines (met name design en architectuur). De Erasmusdebatten in het Maison Descartes in Amsterdam tussen Nederlandse en Franse vertegenwoordigers zijn hiervan een succesvol voorbeeld.
- Op het gebied van de creatieve industrie is inmiddels een stevige infrastructuur tussen beide landen ontstaan. Intensivering van de samenwerking op dit terrein tussen de afdelingen Economie en Cultuur van de ambassade verdient aanbeveling. Zo zou er bijvoorbeeld een gezamenlijk werkprogramma voor de komende jaren kunnen worden opgesteld.
 - Frankrijk heeft festivals met een grote internationale betekenis. Denk aan het Festival d'Automne, het theaterfestival in Avignon, het filmfestival in Cannes, het Festival de la Musique Sacrée, het internationale festival van de korte film te Clermond-Ferrand of Jazz à Vienne – maar ook aan de kleinere festivals zoals dans in Montpellier, fotografie in Arles, Perpignan en Hière, literatuur in Lyon en Cognac, documentaire La Rochelle, het theaterfestival van Rennes of het operafestival in Aix-en-Provence. Het zijn podia voor experiment en broedplaatsen voor jong talent. De raad adviseert de deelname van Nederlandse kunstenaars en culturele instellingen aan dergelijke festivals sterk te stimuleren, uiteraard in samenwerking met Franse organisaties. Waar het gaat om culturele activiteiten rond de Nederlandse taal (literatuur, toneel) adviseert de raad samen te werken met Vlaanderen.

6. Hoe kan de culturele vertegenwoordiging in Frankrijk het beste worden vormgegeven?

De culturele afdeling van de ambassade speelt een sleutelrol in de vormgeving van de culturele relatie met Frankrijk. Deze afdeling heeft als opdracht om via haar activiteiten bij te dragen aan de doelstellingen van het internationaal cultuurbeleid. De raad adviseert om daaraan de volgende taken te verbinden:

- Actieve bemiddeling tussen Nederlandse en Franse partijen in het culturele veld in Parijs en in de regio's;
- financiële en logistieke steun bij de realisatie van Nederlandse bijdragen aan culturele manifestaties in Frankrijk;
- actieve bemiddeling bij deelname aan festivals, debatten en beurzen op het gebied van de kunsten, het erfgoed en de media;
- communicatie over en marketing van Nederlandse kunstenaars en culturele instellingen in Frankrijk.

De raad adviseert, in lijn met zijn eerdere advies over internationaal cultuurbeleid aan de Tweede Kamer⁴, om de middelen voor de culturele vertegenwoordiging in Frankrijk zoveel mogelijk flexibel aan te wenden. Dus geen omvangrijke vaste staf, maar wel voldoende slagkracht. Kennis en onderhoud van plaatselijke netwerken zijn onontbeerlijk, evenals aanwezigheid op internet en in de sociale media. Dit kan door een kleine, hoogwaardige vaste staf worden uitgevoerd die bestaat uit uitgezonden medewerkers en lokale krachten die de continuïteit van de netwerken waarborgen. Ook een communicatiespecialist voor pers, public relations en sociale media is nodig. De inhoudelijke programmering kan flexibel worden ingevuld door met intendanten of experts te gaan werken, waarbij samenwerking met de cultuurfondsen voor de hand ligt. Zij zullen zich tijdelijk verbinden aan de afdeling en binnen een vastgesteld jaarplan werken aan actuele thema's, manifestaties of festivals.

Het IN moet zorgvuldig worden afgebouwd, zodat netwerk en expertise behouden blijven voor de culturele afdeling van de ambassade. Het voortzetten en verder ontwikkelen van netwerken op hoog niveau, na het wegvallen van het IN, vraagt veel kwaliteiten van de leiding van de culturele afdeling: een persoon met autonomie en visie die voldoende bewegings- en handelingsvrijheid moet krijgen om te opereren.

De raad adviseert om, naast het huidige budget van de ambassade en het programmeringsgeld van het IN van gemiddeld ruim € 400.000,- per jaar, een budget beschikbaar te stellen voor het inhuren van intendanten en experts van rond de €200.000,-. Ook zijn er gelden nodig voor hun activiteiten. Door de subsidie aan het IN stop te zetten, komt er 2 miljoen euro beschikbaar. De raad adviseert dit bedrag aan te wenden voor het internationaal cultuurbeleid, inclusief Frankrijk.

7. Waar in Frankrijk?

Het ministerie van Buitenlandse Zaken is van plan de locatie aan de Rue de Lille in Parijs te gebruiken als vestigingsplaats voor de culturele afdeling van de ambassade. Deze locatie wordt met Nederland geïdentificeerd en geniet, bij sommige doelgroepen, een goede reputatie. Dat maakt hem geschikt als ontmoetingsplek voor professionals uit de culturele wereld en de media. Maar de activiteiten in Parijs moeten zich zeker niet beperken tot de zalen in het pand aan de Rue de Lille.

⁴ Raad voor Cultuur. *Advies Internationaal Cultuurbeleid*. Den Haag: 2010.

De raad adviseert dat de culturele afdeling zich vooral inspant om kunstenaars en culturele instellingen toegang te verlenen tot Franse podia die ertoe doen in de verschillende disciplines. Zeker als het gaat om debatten en presentaties van aanstormend talent, waaraan de raad veel waarde hecht, lenen andere podia en culturele ontmoetingsplaatsen zich daarvoor uitstekend en bieden betere mogelijkheden om nieuwe doelgroepen te bereiken.

Om het gebruik van de locatie aan de Rue de Lille in deze nieuwe situatie goed op waarde te schatten, stelt de raad voor om na twee jaar een evaluatie te laten uitvoeren.

Overigens is de Nederlandse residentie in Parijs één van de mooist denkbare decors voor de uitvoering van culturele diplomatie. Onlangs nog is de locatie gebruikt in de film *Les intouchables* en onder ogen gekomen bij een groot publiek. De raad benadrukt het belang van de residentie en de kansen die zij biedt voor ontvangsten in beslotenheid en ontmoetingen van bedrijfsleven, overheden en maatschappelijke organisaties. Daar kunnen, zoals nu ook gebeurd, Nederlandse kunstenaars bij betrokken worden.

In de *quick scan* van het DCICC wordt vastgesteld dat Parijs in de afgelopen jaren de voornaamste plaats is van veel culturele activiteiten vanuit Nederland. Slechts een klein deel ervan vindt plaats buiten de hoofdstad. Succes van Nederlandse kunstenaars is echter in een sterk concurrerende omgeving als Parijs niet vanzelfsprekend. Introductie en ondersteuning bij het opbouwen van een reputatie kunnen ook buiten de hoofdstad tot succes leiden. De raad wijst de minister in het bijzonder op steden als Lyon, Marseille, Nantes of Lille. Deze laatste stad heeft zich ontwikkeld tot een belangrijk cultuurcentrum in het noorden van het land.⁵ De ligging van de stad halverwege Nederland en Parijs biedt mogelijkheden voor uitwisselingsprogramma's tussen beide landen en met Vlaanderen.

8. Slotopmerkingen

Dit advies behandelt in kort bestek de toekomstige culturele vertegenwoordiging in Frankrijk. De raad constateert dat het internationaal cultuurbeleid in algemene zin onder druk staat. In de praktijk is het een optelling van wat er op de posten gebeurt; een gemengd bedrijf waarin een ieder probeert er iets van te maken. De menskracht, financiële middelen, expertise en daarmee aandacht voor het internationale cultuurbeleid op de

⁵ Opmerkelijk is dat Nederlandse architecten een bepalende rol hebben gespeeld bij de stadsontwikkeling van Lille.

betrokken departementen zijn de afgelopen jaren verminderd. Verschillende instrumenten ter ondersteuning ervan, zoals het Theaterinstituut Nederland en het Muziekcentrum Nederland (OCW), zijn door bezuinigingen weggevallen. Nieuwe initiatieven hebben die lacune nog niet gedicht.

De raad moedigt het kabinet aan zich te bezinnen op de vraag hoe Nederland in cultureel opzicht te positioneren in de wereld en met welke middelen hij dat het beste kan doen. Kwaliteit vindt vaak zijn eigen weg naar internationale beurzen, manifestaties en festivals – maar de bemiddeling en stimulering via fondsen en culturele vertegenwoordigingen geven net dat extra zetje. Voor nieuw talent is die steun echt onontbeerlijk.

Ook vanuit diplomatiek en maatschappelijk perspectief is er reden om (opnieuw) naar die positionering te kijken. Het imago van een land wordt naast ‘harde’ economische en geopolitieke factoren ook bepaald door *soft powers*, waaronder de kunst en cultuur van een land en de wijze waarop deze over het voetlicht wordt gebracht. *Nation branding* is een strategie die zowel door gevestigde als opkomende economieën wordt ingezet. Een goede presentatie van zijn kunst en culturele instellingen is essentieel voor de positie van Nederland als gesprekspartner, handelspartner en als aantrekkelijk land om in te wonen en te werken. De titel van het boek van Richard Arndt over de Amerikaanse culturele diplomatie vat die rol zo treffend samen: ‘*Culture is the first resort of kings*’.⁶

De raad zal zich blijven buigen over de vraag wat precies de betekenis van kunst en cultuur is voor de internationale positie van Nederland en hoe de overheid en culturele instellingen deze positie kunnen versterken. Dit vraagstuk gaat verder dan de reikwijdte van dit advies. De raad zal er daarom in een later advies op terugkomen.

Vriendelijke groeten,

Joop Daalmeijer
Voorzitter

Jeroen Bartelse
Algemeen secretaris

⁶ Richard T. Arndt, *The first resort of kings: American cultural policy in the twentieth century*. Washington DC: Potomac Books, 2005. De titel verwijst naar *Ultima ratio regum*, door Lodewijk XIV in zijn kanonnen gegraveerd: oorlog als *the last argument/resort of kings*.

**Bijlage 1: Samenstelling commissie culturele
vertegenwoordiging in Frankrijk**

Han Bakker (voorzitter)

Jeroen Bartelse (vanuit secretariaat Raad voor Cultuur)

Inez Boogaarts

Dorian van der Brempt

Margot Dijkgraaf

Yolanda Ezendam (vanuit secretariaat Raad voor Cultuur)